

Livsstils boende

FOTO: ANITA ERDRIDGE

Lika barn leka bäst, eller?

Med en uppdelning efter social identitet provar ett demensboende utanför Amsterdam en annorlunda lösning.

TEXT CARL UNDÉHN

Vänd
blad!

I De Hogeweyk är patienterna fria att gå omkring och göra vad de vill. I butiken är näsdukar ett lika bra betalningsmedel som sedlar. Alla dörrar är öppna och de boende kan gå fritt mellan husen, besöka varandra eller stanna till på kaféet. Ingen kan gå vilse eller försvinna då alla vägar leder tillbaka till huvudgatan. Runt den ligger de 23 bostadshusen vars väggar även fungerar som en naturlig mur mot yttervärlden.

– 1993 stod här ett traditionellt vårdhem men folk var missnöjda med vården. Den var alldeles för inriktad på medicin i stället för att se till de enkla mänskliga behoven, säger Jannette Spiering, som i dag leder arbetet på De Hogeweyk.

Tillsammans med några kolleger på det gamla hemmet ställde hon sig frågan om huruvida de skulle vilja ha sina egna föräldrar där.

– Nästan alla av oss sa: "Nej, aldrig!" Det var en ögonöppnare. Gör inget mot någon som du inte vill att någon ska göra mot dig själv.

Historien hade kunnat sluta där. Vården av en allt äldre befolkning är en stor fråga och det kan vara svårt för ett litet vårdhem i en förort till Amsterdam att göra någon skillnad.

Men Jannette Spiering och hennes kolleger ville i alla fall göra ett försök. De ville se hur långt de kunde gå i fråga om

att erbjuda patienterna en mer normal vardag.

Till att börja med skapades vardagsrum på varje våning och gruppernas storlek minskades från trettio till tio patienter.

– Sen insåg vi ju att vi också måste ha ett kök så att vi kan laga mat. Vi skapade mobila kök som vi kunde rulla in i vardagsrummet. Patienterna kunde uppleva hela processen när maten lagades och vara delaktiga.

Steg för steg utvecklades konceptet som i dag ligger till grund för De Hogeweyk. Med tiden kom också idén om att skapa ett vårdhem som inte ser ut som just ett vårdhem. Den gamla byggnaden revs och dagens "byn" stod klar 2009. Kostnaden på 19 miljoner euro betalades nästan helt av den nederländska staten. Att bo där kostar heller inget extra, utan finansieras av det allmänna sjukförsäkringssystemet.

UTGÅNGSPUNKTEN I DE Hogeweyks vårdmodell är att alla människor är olika.

– Vi kallar det för en social relationsmodell och det är baserat på vem du är. Därför sätter vi inte ihop folk att bo

15

TUSEN KVADRÄTMETER

Så stort är De Hogeweyk. Byn byggdes i etapper mellan 2006 och 2009.

De Hogeweyk

NEDERLÄNDERNA

DEMENSVÅRD
Målet i De Hogeweyk är att skapa en så normal vardag som möjligt.

FOTO: ANITA ERDRIDGE

D

AMEN MED RULLATOR tittar på varorna i butiken. Kanske lite ägglikör till kvällen? Eller några bananer för att fylla på fruktskålen hemma?

Det skulle kunna vara vilken matbutik som helst i Nederländerna. Detsamma gäller frisören, restaurangen och kaféet utanför.

Men damen är inte ute på en vanlig shoppingrunda och matbutiken är inte vilken som helst. Det som ser ut som en huvudgata i en sömnig holländsk by är i själva verket vårdhemmet De Hogeweyk. De 150 invånarna har alla svår demens och "byn" är ett försök att erbjuda dem en så normal vardag som möjligt.

Eller i alla fall en illusion av det.

TRADITIONALIST
Alli de Vlugd bor i en lägenhet med "traditionell" livsstil. Hon minns inte hur länge hon bott där men trivs.

FOTO: CARL UNDEHN

i grupper där alla fått samma diagnos, utan efter olika livsstilar, säger Jannette Spiering.

De Hogeweyks 23 lägenheter är utformade i sju olika stilar. De har tagits fram i samarbete med ett företag som specialiserat sig på så kallade mentalitetsmodeller. Med hjälp av en enorm databas urskiljer de olika grupperingar i samhället.

Skillnaden märks också tydligt. I ett boende enligt stilen "överklass" sitter väklädda patienter i ett rymligt vardagsrum. Bredvid förbereder några vårdare mat i köket, som är dolt bakom en skärm.

– De som bor här är inte vana vid att se hur maten lagas till. Det är en tydlig skillnad jämfört med de andra livsstilarna där man ofta hjälper till genom att hacka tomater eller så, säger Marjolein de Visser, vars roll som socialarbetare är att vara en länk mellan läkare, psykologer och vårdare.

KRISTALLKRONOR HÄNGER över det stora middagsbordet och väggarna är täckta av glänsande gröna tapeter. Bredvid några fåtöljer och en eldstad i väggen står tunga bord i mörkt trä och flera blombuketter.

I en annan del av byn sitter Alli de Vlugd. Hennes lägenhet hör till stilen "traditionell" och är tänkt för personer med arbetarbakgrund. Rummet är enkelt inrett med praktiska möbler. Endast ett fåtal familjefoton pryder de annars kala väggarna. Hon har precis kommit hem efter den dagliga träffen över ett glas vin med en väninna i restaurangen.

– Jag minns inte hur länge jag har bott här, men även om det inte är mitt hem så trivs jag. Det är fint med kontakten med de andra som bor här, säger hon.

19

MILJONER

Kostnaden var 19 miljoner euro. Staten gick in med 17 miljoner, resten kommer från lokala sponsorer.

Förutom "överklass" och "traditionell" hittas ytterligare fem livsstilar. "City" är för personer som är vana vid ett urbant liv där stora fönster bjuder in till mer kontakt med omvärlden. Och i stilen "kulturell" får patienterna ett glas vin till middagen.

Det finns även en lägenhet inredd med en sydasiatisk prägel för de många holländare som har rötter i den forna kolonin som i dag är Indonesien.

– Där är också temperaturen två grader varmare på vintern då de som bor där gärna går barfota inomhus, säger Marjolein de Visser.

Tanken är att de demenssjuka ska känna mindre oro genom att befinna sig i en miljö där de känner sig hemma. Därför har det lagts stor vikt vid detaljer och till och med handtagen på skåp skiljer sig mellan de olika lägenheterna.

För att inte störa illusionen av en normal vardag bär alla 150 vårdare sina vanliga kläder.

Det gäller även de som jobbar i butiken, restaurangen och frisören samt de 60 frivilliga, som kommer regelbundet för att hjälpa till.

Tack vare dem kan De Hogeweyk erbjuda sina patienter 25 olika klubbar med allt från cykling till musik. Till konceptet hör också att de boende har en aktiv vardag och Jannette Spiering berättar stolt att de inte har några sängliggande patienter.

– Du förlorar dina funktioner i slutet av livet, men det

innebär ändå inte att du måste ligga till sängs hela dagen. Det finns ett värde i att klä på sig varje dag, gå upp och ta del av de dagliga rutinerna.

I ETT FULLBELAMRAT men mysigt rum har teckningsklubben fullt upp. Ett tiotal personer sitter runt ett stort bord. Vissa är djupt försjunkna i sitt pysel, andra verkar mer intresserade av att småprata och äta kakor.

Där hittas också volontären Maud som kom i kontakt med De Hogeweyk när hennes mor mor bodde där.

– Jag blev arbetslös och ville spendera dagarna på ett meningsfullt sätt. Så jag började komma hit. Nu har jag ett jobb, men jag trivdes bra här så jag fortsätter komma.

Hon är övertygad om att det ovanliga konceptet på De Hogeweyk har flera fördelar.

– Min mormor bodde på flera hem innan och det var en stor skillnad jämfört med hur det är här. Framför allt vad gäller uppmärksamheten patienterna får. När hon kom hit blev hon direkt mycket gladare och lugnare.

Undersökningarna visar att de boendes trivsel är långt över genomsnittet på vårdhem i Nederländerna. De lever också längre och får färre mediciner, något som enligt Jannette Spiering förklaras med både De Hogeweyks utformning och den frihet patienterna har.

– Omgivningen bidrar till att minska rädslan och låta dem som är oroliga gå omkring. Men demensen är ändå där och det är en sjukdom. Vår mediciner är lägre, men vi kan inte sluta med den helt.

Det är dessa positiva effekter som Jannette Spiering och hennes kolleger gärna talar

BILDTERAPI
En viktig del av konceptet är att hålla de boende aktiva genom kurser i måleri, bakning, dans och annat.

om. Men med sina sju livsstilar kritiseras De Hogeweyk också för att dela upp folk efter bakgrund och klass.

Om inte annat kan konceptet beskyllas för att bygga på stereotyper. Jannette Spiering förstår sig dock inte på kritiken.

– Det handlar inte om att dela upp någon efter klass. Det handlar om att du lever ett annat liv än vad jag gör. Alla har olika livsstil. Så varför skulle vi passa ihop tillsammans på ett hem, frågar hon och framhåller att kostnaden är densamma för alla patienter.

Hon menar att det är de små skillnaderna i vardagen som formar vem vi är. Som exempel nämner hon familjens funktion i den indonesiska livsstilen, att de i överklasshemmen drar ned gardinerna på kvällen men att de i urbana hem lämnar allt öppet för insyn.

– Vilken tidning läser du och vad ser du på tv? Vad lyssnar du på, hur dukar du och vad äter du? Förvarar du ditt bröd i en korg eller lägger du det helt enkelt direkt på bordet? Det är allt livsstil!

Stina-Clara Hjulström är förbundsordförande för De-

mensförbundet i Sverige. Hon har hört talas om De Hogeweyk men är skeptisk till konceptet. Att De Hogeweyk erbjuder sina patienter många möjligheter inom ett slutet område liknar hon vid hur sjuka behandlades förr i Sverige.

– Forna tiders mentalsjukhus hade ju också allt inom området. Jag tror mer på hur vi gör i Sverige med våra små gruppboenden som är en del av det vanliga samhället.

ÄVEN UPPDELNINGEN efter personers bakgrund är något hon har svårt att föreställa sig i Sverige. Hon trycker i stället på vikten av bra personal som kan se till patienternas enskilda behov.

– Att samla vissa människor i en stadsdel går kanske bra i Holland. Men det är inget för svenska förhållanden.

Kanske måste konceptet också ses som något typiskt för Nederländerna. Det lilla och trångbudda landet har sedan länge en tradition av uppdelning i samhället, så kallade pelare. Religion och politisk åskådning har varit avgörande för vilken tidning du läser, vilken skola du söker till, vilken sportklubb du är medlem i eller till och med var

du arbetar. Allt det bidrar till att uppdelning efter bakgrund och klass är mindre främmande jämfört med i det svenska samhället.

Samtidigt pågår även en diskussion om så kallade "profilboenden" i Sverige. Nyligen öppnades ett ålderdomshem för hbt-personer i Stockholm. Sedan länge finns även finska och syrianska hem.

– Det kommer mer och det pratas om att till exempel erbjuda särskilda boenden för dem som är roade av konst och teater, säger Stina-Clara Hjulström.

Ännu är De Hogeweyk ensamt i sitt slag. Men varje vecka får de flera besök från olika länder som intresserar sig för konceptet. Liknande boenden planeras i Tyskland och Schweiz och fler lär följa. För Jannette Spiering råder det ingen tvekan om att de hittat rätt väg med De Hogeweyk.

– Det har varit en stor utmaning att göra allt och vår kreativitet ställdes på prov. Men vi trodde på konceptet från början och det är det som ännu driver oss i dag, säger hon.

Carl Undéhn är journalist och fotograf, boende i Hamburg.

lägger vikt vid traditioner och etikett

Kulturell: för personer med

stort kulturintresse som musik eller teater

Kristen: för personer där religionen spelar en viktig roll, och den innefattar även andra religioner än kristendom

Indonesisk: för personer som bött i eller kommer ifrån Indonesien

Huslig: påminner om "traditionell", men med mer fokus på ett välskött hushåll

De sju livsstilarna

Traditionell: för personer med arbetarbakgrund

City: för storstadsbor som är vana att ha liv och rörelse omkring sig

Överklass: för personer som

